

Justitiedepartementet
Stockholm 2025-10-09

Remissvar över betänkandet En Straffreform (SOU 2026:66)

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare, RFS, har som remissinstans beretts möjlighet att yttra sig över rubricerad utredning.

Om RFS

Vi samlar medlemmar med lagreglerade frivilliguppdrag som innefattar biträdande övervakare i kriminalvården och besökare på anstalt och häkte. Vidare har vi medlemmar som är kontaktperson, kontaktfamilj, stödfamilj, stödperson, god man, förvaltare, god man för ensamkommande barn, medförmyndare, särskilt förordnad förmyndare och särskilt förordnad vårdnadshavare. Frivilliga samhällsarbetare är ett samlingsnamn för personer som tar sig an lagreglerade frivilliguppdrag. Vår erfarenhet är att stöd från ideella krafter inom ramen för påföljder och sociala biståndsinsatser spelar en betydande roll såväl för den enskilda klienten/brukaren som för uppdragstagare och demokratin i stort. Utifrån förbundets expertkunskap om lagreglerade frivilliguppdrag har vi valt att koncentrera vårt svar till de delar som kan komma att påverka de uppdrag som vi och våra medlemmar representerar.

Övergripande synpunkter på betänkandet

Utredningen föreslår allmän skärpning av straff genom att straffskalor ska skärpas, att hela straffskalan ska användas när straffet bestäms, att flerfaldig brottslighet ska få ökad betydelse, att livstid ska kunna ges vid flera allvarliga brott och att gängrelaterad brottslighet ska kunna ge upp till dubbelt så långa straff samt att förfarandet om billighetsskäl ändras.

RFS avstryker utredningens förslaget i sin helhet utifrån övergripande synpunkter. Den reform av straff som presenteras i utredningen innebär närmast en dubbel så hög fängelsepopulation i Sverige där förslaget inte förväntas leda till några brottsförebyggande effekter. I direktiven till utredningen krävs "en mer påtaglig ökning av repressionsnivån". Redan av direktiven följer alltså att det inte funnits någon möjlighet för utredningen att lämna ett nyanserat och proportionellt förslag till en ny och modern straffreform. Utredningen har styrts av beställarens önskemål och förväntningar där utredningen brister i kritiskt förhållande till konsekvenserna av maktutövningen. Lagstiftningsprocessen har därmed blivit bakvänd och kunskapsfientlig med brister i kvalitet utifrån konsekvenser och där analys av behov saknas, vilket kan leda till negativa konsekvenser för enskilda individer och samhället.

Utredningen har inte analyserat konsekvenserna av förslaget gällande personer det berör och vad förslaget får för effekter på samhällsnivå och dess effekter för tillämpning och rättssäkerhet. Det är anmärkningsvärt att utredningen inte utreder varför en så omfattande skärpning av straffen över hela områden ska göras och vilka effekter detta kan tänkas få. Tre av utredningens experter skriver i

särskilda yttranden att tiden var för kort i arbetet med utredningen för att kunna överblicka konsekvenserna av utredningens förslag och förslagens rimlighet.

Utredningen förutser att förslagen kommer att leda till domstolarna varje år dömer ut 16 000 år i fängelse och att kostnaden för straffreformen kommer att varje år uppgå till mer än 17 miljarder kronor.

RFS ser med oro på att utredningens förslag kraftigt och drastiskt höjer fångtalen i Sverige. Ökningen av fångpopulationen ökar inte nödvändigtvis för att människor begår mer brott, utan för att strafftiden blir längre. Kriminalitet är en social konstruktion som görs. Kriminalvårdens lägsta prognos ger ett trefaldigande av antalet personer i fängelse från år 2023 till år 2033 och därmed skulle Sverige få 260 frihetsberövade per 100 000 invånare år 2033. Lågt räknat lämnar alltså Sverige de västeuropeiska länderna och närmar sig länder som Georgien, Ryssland och Turkiet i antalet personer i fängelse.

Om tio år kan Sverige komma att ha EU:s största fängelsepopulation per capita där förslagen i utredningen kan ställa Sverige till en grupp icke-demokratiska stater. Det finns goda skäl till att stävja riktningen mot en ständig expansion av straffrättsinstitutionerna. För att citera kriminologen Nils Christie: "Hur många avsiktliga pinoåtgärder, och vilket slags spridning av de plågsamma åtgärderna är acceptabla i ett samhälle av vår egen typ?".

Kostnaden kan inte motiveras då utredningens förslag med repressiva åtgärder inte förväntas minska brottsligheten. Kostanden för straffreformen som uppgår till 17 miljarder kronor per år kan bekosta 17 000 nya lärare eller 700 000 kontaktpersoner, som också kan leda till brottsförebyggande effekter. För 17 miljarder kronor per år skulle det vara möjligt med en heltidsanställd kontaktperson till varje gängkriminell i stället för att utvidga fängelseplatserna, Polismyndigheten bedömer att det rör sig om kanske 14 000 personer.

Den enorma kostnaden för den ständiga expansionen av straffsystemet riskerar permanent osäkerhet och tränga ut satsningar på välfärd och insatser som bygger samhället där grundläggande värden i ett demokratiskt välfärdssamhälle kan riskeras. Hur mycket "säkerhet" har vi råd med? Utredningsförslag leder alltså inte till minskad kriminalitet, men medför stora kostnader. RFS ser att långsiktiga lösningar och orsakerna till att människor begår brott kan komma att försvinna i en dimma av kortsiktighet som inte gör något åt problemen. I stället skapas nya problem. RFS ställer sig också frågan om behov av en ny straffreform.

Utredningen diskuterar inte behov av att straffen måste skräpas och en bredare analys om brottsutvecklingen i Sverige saknas. Den totala brottsligheten i Sverige har inte ökat och ungdomsbrottsligheten har minskat. Utredningens presenterar inte tillräckligt stöd för den omfattande och kostsamma ökningen av antalet personer i fängelse är nödvändig. En generell höjning av straffnivån för brott är därav irrelevant och olämpligt.

Det dödliga våldet inom gängbrottsligheten ökar och skjutningar och sprängningar drabbar allmänheten, men utrednings experter uttrycker att det inte funnits tid till någon djupare analys om förslagen är effektiva för att bekämpa den organiserade brottsligheten. Repressiva åtgärder har inte lyckats minska den allvarliga gängrelaterade våldsbrottsligheten, men grova brott leder redan till stränga straff idag. Insatserna vilar inte på kunskap och erfarenhet och kan inte ses som ett

rationellt projekt för att minska brottsligheten. Repressionsökningen kommer påverka alla personer som döms för brott och inte endast personer med kopplingar till gängbrottslighet där utredningen brister i hur repressionsökningen påverkar majoriteten som inte har koppling till gängkriminalitet och huruvida straffskärpningarna kommer att resultera i en rimlig helhet.

Utredningen brister vidare i tydlighet gällande principiell eller teoretisk underbyggnad. I stället för principiella diskussioner angående hur proportionalitet kan etableras och hur olika brotts straffvärde relaterar till varandra reduceras slutsatsen till en kundlogik om vad "samhället" kräver. Straff är ett sista alternativ, inte ett första. Ökningen av repressionsnivån brister i hänsynstaganden och rimlighet i det sista alternativet. Vid genomgången av straffskalorna har det inte skett en mildring i något fall. Det är anmärkningsvärt utifrån ett rättstatsperspektiv med genomgripande och omfattande förändringar av repression i relation till stressen i utredningarna samt med förhållandevis små förändringar av den totala brottsligheten utan utrymme för nyanserad differentierad straffmätning. Förslagen är inte tillräckligt utredda och underlaget bristfälligt där också principiella utgångspunkter och rimligheten i helheten behöver beaktas då förslagen innebär genomgripande förändringar av det svenska rättssystemet och huruvida en straffreform är önskvärd eller nödvändig. Är det straffrättsliga systemet sammanhängande och uppfattas helheten som rimlig?

Vidare har RFS tagit del av ett pressmeddelande från Justitiedepartementet där regeringen innan remisstiden är över avser att gå vidare med förslagen i utredningen, utan att regeringen har haft möjlighet att utvärdera synpunkter från remissinstanser (Pressmeddelande från justitiedepartementet, Omfattande satsningar för ett tryggare och rättvisare Sverige, 23 september 2025). Lagstiftningsprocessen regleras i Regeringsformen. Förslagen till ny straffreform har tillkommit under stark tidspress och utan den kvalitet som ska prägla våra lagförarbeten. Även svarsfristen för har varit för kort för att grundligt sätta sig in i förslagen. Förslagen bör inte genomföras.

Villkorligt och ovillkorligt fängelse

Det kan finnas flera fördelar med förslagen då villkorligt fängelse kan bidra till ökad transparens och förutsägbarhet, men utredningen brister i analyser av de effekter som utredningens egna förslag sammantaget och i relation till andra utredningars förslag ska leda till. Vad ska inskränkningen i rörelsefriheten leda till? RFS samlar biträdande övervakare och ger kunskap, stöd och erfarenhetsutbyte. Biträdande övervakare kan stärka upp insatser kring klienten för ett medmänskligt innehåll och fungera som en länk för att öka tilliten till myndigheter och samhällets resurser samt att stärka individens nätverk och känsla av delaktighet. Biträdande övervakares kontakt med klienten och Frivården är reglerad med frekvent frivårdhantering. Insluss som arbetsmetod där klienten, frivården, psykiatri, biträdande övervakare, socialtjänst och beroendevård samverkar, helst innan personen muckar från fängelse, behöver stärkas. RFS noterar att behovet av biträdande övervakare kan komma att öka, med det ser vi behov av prioriteringar för att möjliggöra detta.

Häktningspresumtionen ska gälla i fler fall

Frihetsberövande är enormt ingripande åtgärd och innebär ett stort intrång i den enskildes fri- och rättigheter där häktning måste användas med stor återhållsamhet. Det huvudsakliga syftet med häktning är att bereda polisen

möjlighet att utreda brott där polisen har tillförts betydande resurser. Det saknas skäl till att sänka gränsen för presumptionsregeln gällande häktning. Det går idag att häkta för grov kvinnofridskränkning trots att nivån för häktningspresumtion inte är uppnådd. Vidare krävs ytterligare häktesplatser där Kriminalvården redan är pressad. Dygnskostnaden för en plats i häkte är uppgår till i genomsnitt 4 500 kronor, så kostnadsökningar och ytterligare utmaningar medförs. Sverige har tidigare fått kritik från Europarådet gällande häktning och isolering under häktningstiden. Förslagen går emot Europarådets rekommendationer.

Straffvärdet för de tre allvarligaste brotten

Straffbestämmelsen kommer som mest att drabba personer utanför gängmiljö om de tre allvarligaste brotten ska räknas fullt ut. Den kan röra sig om marginaliserade personer med missbruksproblem som gjort sig skyldig till stöld, narkotikabrott och misshandel. Konsekvenserna för personerna har inte berörts tillräckligt samt rimligheten i omfattningen. Utredningen ger exempel på upprepade fall av våldtäkt och särskilt grova brott, men exemplet brister i förankring i verkligheten då det är ovanligt med flera sådana brott i en dom. Det alternativa förslaget har brister som kan leda till oproportionerliga utfall.

Dubbla straff för brott begångna samband med kriminella nätverk

Av direktiven framgår att utredningen ska föreslå en bestämmelse som kan ge dubbla straff för brott begångna samband med kriminella nätverk. Den gängrelaterade grova våldsbrottsligheten är oroväckande, men det är oklart om synen på allvarliga brott motiverar en straffskärpning. Straffet för mord har fördubblats under senare årtionden där livstid nu är normalstraffet samt straffen för narkotikabrott har höjts kontinuerligt. Ett annat aspekt är hur kriminella nätverk definieras då förbindelserna kan vara lösa och kanske varar korta perioder. Definitionen av kriminella nätverk kan också vara bred, vag och vara svårtillämpad då definitionen också kan innefatta personer utanför gängmiljön. Definitioner som "ingått som ett led i verksamheten" inom en "grupp av personer" som utövar "allvarlig brottslighet" kan vara annat än gängkriminalitet som enligt direktiven motiverar straffskärpningen. Förutsägbarheten undermineras med rättsosäkerhet när en person anses tillhöra ett kriminellt nätverk. Vidare kan ett annat våldsbrott ses som allvarligare än ett annat. Utredningens expert lyfter ett exempel: "En effekt av ett sådant förslag leder till att en gängmedlem som misshandlar en annan vältränad och stark gängmedlem döms dubbelt så hårt som om misshandeln i stället drabbat gärningsmannens svagare hustru".

Brottsoffret

Utredningen hänvisar till att brottsoffrets lidande ska ges större uppmärksamhet i bedömningen av brottets straffvärde, men varför straffen måste skärpas och de försvårande omständigheterna diskuteras inte närmare. Stödet ökar inte till brottsoffret, istället reserveras 17 miljarder till att låsa in gärningspersoner. Vad brottsoffer faktiskt önskar för stöd framgår inte och brottsoffer kommer inte till tals. Stöd skulle kunna utformas som ekonomisk kompensation, tillgång till rättvisa, att erkännas som brottsoffer och att få stöd. Brottsoffret kanske inte kräver hårdare straff i första hand. Inte heller diskuteras något stöd för att allmänheten kräver hårdare straff. Genom att förebygga brott, så ökar skyddet för allmänheten. RFS menar att straffskärpning i sig inte är tillräcklig åtgärd för upprättelse där bilden som presenteras är enkel och ensidig. I FN:s brottsofferdeklaration framgår inte att hårdare straff är något att eftersträva ur ett

brottsofferperspektiv. Vidare går det att diskutera utifrån ett brottsofferperspektiv vikten av brottsförebyggande åtgärder och att resurser prioriteras till insatser för att förbygga framtida brottsoffer. Utredningen brister därmed i brottsofferperspektiv.

Överbeläggning och internationella förpliktelser

Fängelsebeläggningen har redan fördubblats under de senaste tio åren, främst som en följd av skärpt strafflagstiftning. Kriminalvården befinner sig i en ansträngd situation där anstalter och häkten har hög överbeläggning. Överbeläggning med trängsel och minskad personaltäthet innebär en ökad risk för hot och våld samt möjligheterna att bedriva rehabilitering har minskat med behandlingsprogram som läggs ned. Förslagen riskerar Sveriges internationella förpliktelser och konventionsåtaganden där frihetsberövade personer riskerar att inte få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda. Rätten till human behandling regleras i artikel 10 i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Justitieombudsmannen har också uttalat sig om dubbelbeläggningar i häkte med risker för "omänsklig eller förnedrande behandling" (Justitieombudsmannen (JO), Rapport från Opcat-enheten – dubbelbeläggningens konsekvenser för intagna i häkte (2025), s. 51).

Till följd av repressionsnivån och den ständiga expansionen av straffsystemet tvingas personer dela cell, vilket lämnar de personer i en särskild utsatt situation. Utredningen har närmare inte diskuterat personer som är häktade eller avtjänar straff och rätten till kroppslig integritet.

Barn och frihetsberövande

Barns rättigheter och behov av trygghet, skydd och utveckling måste ges större utrymme. Det är inte tillräckligt att några artiklar ur barnkonventionen nämns utan att belysa konsekvenser för barn där längre fängelsestraff bortser från konventionens fokus på rehabilitering och återanpassning i stället för straff. Barnrättsystemets legitimitet riskeras genom hur Sverige ser på respekten av internationella konventionsåtaganden. Barn har icke-förhandlingsbara skydds rättigheter. Insatser som stärker barn i öppnare vårdformer efter lagöverträdelse med fokus på rehabilitering och återintegrering behöver prioriteras. Förslagen innebär att fler barn kommer skiljas från frihetsberövade föräldrar under längre tid, vilket kan antas påverka barn i större utsträckning.

Sammanfattande synpunkter på betänkandet

En rad repressiva åtgärder har genomförts och planerar att genomföras, vilket innebär en höjd repressionsnivå där förslagen är svåra att överblicka i framväxten av repressionsamhället med den kraftigaste fängelseökningen i modern tid. Förslaget har inget brottspreventivt syfte utan ska bara höja straffnivån, men diskuterar inte varför det är viktigt att höja straffnivån. RFS menar att det är angeläget att utvärdera hur utredningar och lagförslag inom området påverkar varandra. Det är viktigt att bedömningen görs eftersom den kumulativa effekten av samtliga reformer inom området förväntas bli betydande för enskilda personer och samhället.

Utredningen brister i vad förslagen som helhet kan komma att få för konsekvenser för personer de berör och om det är motiverat och önskvärt med de påtagliga repressionsökningarna. Hårdare straff gör inget för den allmänna brottsnivån i landet, vilket framgår av både dagens forskningsläge och i flera statliga

utredningar (se t.ex. SOU 2008:85, s. 255 ff. och SOU 2014:18, s. 136). Hänsyn tas inte till forskning och beprövad erfarenhet om påföljders effekter. Längre fängelsestraff kan snarare leda till försämrade förutsättningarna för en god återanpassning till samhället och ökad risk för återfall i brott. Det kan också framhållas att längre fängesstraff inte genererar en högre avskräckningseffekt än kortare fängelsestraff.

Våldsutvecklingen måste brytas och liv behöver räddas, men Sverige får inte göra samma dyra misstag som andra länder har fått ångra. Straff innebär kostnader och lidande med fokus på individens ansvar där straffrätten inte är tillräcklig. För att motverka brottslighet krävs långsiktiga reformer som inte har bäring i straffrätten.

På lång sikt krävs förbyggande åtgärder för att återställa likvärdigheten i skolan och utökad behandlingsverksamhet. Sverige behöver också motverka ekonomiska klyftor. Arbetet med kontaktpersoner behöver öka för att stärka upp en prosocial utveckling. Att omfördela medel till sociala insatser och insatser som utjämnar skillnader skulle sannolikt fungera brottsförebyggande och vara bättre investerade medel än att öka antalet fängelseplatser.

Ett starkt civilsamhälle innebär förutsättningar för ett brottspreventivt arbete där civilsamhällets resurser tas tillvara på ett ansvarfullt sätt för att stärka skyddsfaktorer. Det förebyggande arbetet behöver värnas på kort och lång sikt där civilsamhällskraften i allt från fotbollsklubbar till studiecirkel bidrar till att få in personer i samhället, hålla i förändring, trygga sysselsättning och verka för prosocial meningsfull fritid utifrån behov samt genom att skapa förutsättningar för att stärka upp så mycket det bara går.

RFS verkar för ett inkluderande och medmänskligare samhälle. Våra medlemmar tar genom sina lagreglerade frivilliguppdrag ett stort ansvar för våra medmänniskor och för Sverige.

Jennica Simesgården
Förbundsordförande

Fredrik Nilsson
Förbundssekreterare